

प्रभु तरुण

वर्ष ५६

अंक ११

मुंबई

१६ जुलै, २०२३

पाने ६

किंमत रु. १

(स्थापना : तारीख २५ ऑगस्ट १९२३)

तत्त्वाचा बंदा जीव । मूर्तीला कोण विचारी?

www.prabhutarun.org

संपादिका: सुहासिनी कीर्तिकर

कार्यकारी संपादक मंडळ : मिनाक्षी जयकर, मयुरा नायक, संजना कोठारे, वैजयंती कीर्तिकर

संपादकीय

घर असावं घरासारखं...

—सुहासिनी कीर्तिकर

सध्या मी माझ्या मुलीकडे रहातेय. सत्तावीसाव्या मजल्यावर. 'जिकडे जावे तेथे माझी भावंडे दिसताहेत' असे एकेकाळी मानवतेच्या नजरेतून कवी केशवसुत म्हणाले होते; पण त्याला झाली की हो शंभर वर्षे. आज भावंडे नाही दिसत. माणसंच माणसं दिसतात. मुंबई सारख्या ठिकाणी तर फारच. ह्या माणसांच्या काही टोळ्या जरा उच्च सुधारीत वस्तीत रहातात. मग अशा वस्त्यांमध्ये माणसं नाहीत तर; मला वाटते की इमारतीच म्हणताहेत की 'जिकडे तिकडे माझी भावंडेच दिसताहेत.' खेदून खेदून इमारती. त्यात नव्यांची सतत भर. हो... आणि सोसायटी म्हणून त्यांचा तोंडवळाही सारखा! म्हणजे खरोखरीची ही जणू भावंडे. ही प्रगती पाहून आणि तेथे हवा, वारा, प्रकाश, ऊन यांच्या सुखद संगतीत वावरताना आनंद होतो. सुखद निवांतपण मनावर साय धरावी तसे पसरते.

ही साय बाजूला सारली की भूतकाळातील घरांची, घोरोब्याची सय येते. माझे बालपण आलिशान बंगल्यात बागडले. भोवती आवार. आंबा, आकाश मोगरा, बकुळ, अशा झाडांनी बहरलेले. मागील दारी तुळशीचे वृंदावन आणि त्याला सोबत करणारे जांभाचे झाड. आपले घोसांनी लटकवत स्वतःचे अस्तित्व मुलाबाळांपर्यंत पोहोचणारे झाड. अशा पसाऱ्यात विसावलेला तो निवांत बंगला. पण काळ नावाच्या चित्रकाराने रंगाचा फटकारा मारला. मग शैशव बागडले ते मोठ्याशा भाड्याच्या घरात. मराठीला गुजराती संस्कारांची जोड मिळाली तेव्हा. गुजराती सोसायटी आणि 'सरस्वती बाग' नावाची गौड सारस्वतांची (कारवारी लोकांची) सोसायटी असा सुसंस्कृत परिसर सर्वार्थाने समृद्ध संस्कारांचे दान ओटीत घालत होता. त्यामुळे घराला असलेला ओटा म्हणजे एक सांस्कृतिक दालनच होते. त्या ओट्यावर संध्याकाळी परवचा म्हटल्या जायच्या. कोडी घातली जायची. 'भीमरूपी महारूद्रा' म्हणत

बलोपासना व्हायची. वाळवणं वाळायची उन्हात. सणासुदीला रांगोळ्यांनी सजायचा ओटा. ओट्यासमोरच गुजराती भाषेतील 'क्यारी' म्हणजे फुलांचा वाफा. तऱ्हेतऱ्हेच्या वेण्या गुंफल्या जायच्या ओट्यावर. तऱ्हेतऱ्हेच्या म्हणजे तरी बाई किती प्रकारच्या? सरळ दोऱ्यात गाथली जाणारी गुंफण म्हणजे 'गाथलेली', पायाच्या अंगठ्यात दोरा पकडून केलेल्या झिकझॅक पिळाच्या वेण्या... शेवंतीची पसरट वेणी, तर अॅस्टरच्या पाकळ्या विलग करून झोकदार वेणी, खिचडीची वेणी, फेट्याचे वळण असलेली फेट्याची वेणी, मोगरा-सायली-जाई-जुई यांच्या टोकदार कळ्यांच्या वेण्या, आबोलीची-कोरांटीची वेणी, केवड्याची पात वळवून त्याचे सुई दोऱ्याने त्रिकोण करून मग होणारी त्याची वेणी. मधुमालतीची केवळ त्याचे देठ देठात गुंतवून केलेली बिन दोऱ्याची वेणी... तर हातानेच गोल दोरा गुंफत गुंफत केलेले गजरे... जाई-जुई-सायली-मोगरा आदींचे. गंमत म्हणजे मुंबईत सहसा न दिसणारे सुरंगीचे एक झाडही घरामागच्या तळ्याकाठी होते. एवढीशशीच फुले मिळायची तेथे. पण देवापुरता गोल गजरा होत असे. मग एरवी सीझनमध्ये सुरंगीचे गजरे घेऊन येणारी एक ठरलेली म्हातारी माळीण होतीच. घरात आनंदाबरोबर या फुलांचा सुगंध सतत दरवळत असेच. या फुलांच्या नजाकतीने गुंफलेल्या वेण्या-गजरे यांचे बस्तान ओट्यावरच असे. शेजीबाईशी गप्पा मारता मारता हात चालत असे. घरात मग आपोआपच सुख, शांती, समाधान नांदे. हा ओटा म्हणजे शेजाऱ्यांना विसाव्याची जागाच असे. इथेच माणसांच्या नात्यांची कोडी सुटत, नवी वीण विणली जाई, शेजारधर्म पाळला जाई.

वीण शब्दावरून नकळत आठवणं की सुट्ट्यांमध्ये वीणकाम, भरतकाम, यांवरही भर असे. उन्हाळ्याच्या सुट्टीत उशीचे अग्ने भरणे, दुटली/दुलई तयार

करणे. टेबलक्लॉथ भरणे, रेडियो खालचे/वरचे आवरण भरणे, खुर्च्याच्या पाठीवरचे गलोते भरणे... असा कारखानाच असे. तेव्हा अशा भरतकामाला, वीणकामाला सुसंस्कृत घरात मान होता. फ्रॉकच्या आतले पेटिकोट, झबली, साडीमधले परकर, ब्लाऊजचे हात अन पाठ... कोरे असता कामा नये ही समजूत होती. मग भरतकामाबरोबर टॅटिंग - क्रोशेवर्कच्या लेसिस करणे अन् त्यांनी कपड्यांना देखणे करणे हा घरपणाचा संस्कारच होता. मण्यांचे पडदे, मण्यांची शोभेची प्राणीमंडळी, मण्यांची तोरणे... असे आठवणीचे तोरण बांधताना तो काळ समृद्ध करतोय... काचेच्या मण्या आणि फुंकण्यांचे संपूर्ण घराला असणारे पडदे, देव्याला... नव्हे, नव्हे; देवखोलीला असणारे किणकिणते तोरण ज्यात मध्ये स्वस्तिक असे किंवा कलात्मक अशी कृष्णमूर्ती विणलेली असे... हे सगळे सगळे सहजभान बनून येणारे समृद्धपण होते. गोणपाटावर लोकरिने भरून वा केवळ लोकरिने विणून केलेली पाटावरची आसने तर प्रत्येकाचीच स्वतंत्र असत. तेव्हा 'शांति'चे खूळ नव्हते. विकत आणून घर सजवा ही शिकवण नव्हती. टेबल, खुर्ची, स्टँड, दारे खिडक्या, कपाटे... सगळेच घरंदाज कलाकुसरीने श्रीमंत झालेले असे. हा! तेव्हा शाळेत दौते टाक असे. आठवीनंतर कधीतरी पेनाने लिहिणे सुरू झाले. तर... सांगायची गोष्ट म्हणजे या दौतेलाही सुबकशी विणलेली पिशवी असे.

उन्हाळ्यात आणि श्रावणात हातापायांना लावायची मेंदीही विकत नाही आणायची. (मिळत होती का? माहित नाही!) कुणाकुणाच्या कंम्पाऊंडला मेंदीचे फेन्सिंग असे. त्यांना विचारून पाने आणायची. धुवायची. त्यात कात टाकायचा. ती कुणाच्यातरी ओट्यावर सामूहिक वाटायची. मुलायम पावडरीला तेव्हा आम्ही 'गंध' म्हणत असू. म्हणजे छान बारीक वाटली गेलेली मेंदी म्हणजे 'अगदी गंध आहे'!! मग ओट्यावर मेंदी लावण्याचा (खरे तर थापण्याचा!) सामूहिक कार्यक्रम. नखांना झाकून टाकणाऱ्या बोट्यांवरच्या मेंदीच्या टोप्या, तळहातावर मोठ्ठा मेंदीचा गोल आणि पायाला मेंदीच्या 'चपला'... असा

ओबडधोबड सरसकट मेंदी लावण्याचा सोहळा. पुढे पुढे त्यात नक्षी आली, कलाकुसर आली. मेंदी लावतानाचा वास! आहाहा!! आजही बालपणाला सुवासिक करतोय. रोजचे जगणेच सणवार असावा तसा सोहळा असायचा. घर या गोष्टींनी नांदते असायचे. भावंडांची सोबत असायची. (एकुलता एक, 'हमारे दो' किंवा आताची 'डिंक' म्हणजे 'डबल इन्कम, नो किडस' ही संकल्पना नव्हतीच तेव्हा.)

हळूहळू ही भरून भरून माप ओलांडून जाणारे सुख देणारी घरे मागे पडली. वन आरके, वन बीएचके, टू बीएचके, श्रीबीएचके, अशा घरांच्या मांडणीत बाहेरून सहज होणारी सोय घराघरात बस्तान मांडून बसली. वर्षांचे धान्यधुन्य भरणे नको, वाळवणे नकोत, कांद्याच्या माळा नकोत, उपासासाठी साठवण नको, वेळखाऊ शिवणटिपण नको... सणवारांसाठी परंपरा जपणे नको. सगळं वेळेशी भांडण. मग सजावट आहे; पण त्यात जुनी वट नाही. सगळे कलात्मक आधुनिकीकरण. सोय आहे, पण सवड नाही. चाळसंस्कृती नाही, मॉलसंस्कृती आली... अपरिहार्यपणे हे बदलले. त्यामुळे खेळ, नाद, नाती यांचे रूपही बदलत बदलत घरांची संस्कृती बदलली.

पण तरीही... माणसं नाही बदलली हो! मी अगदी सुरुवातीला उंच उंचावणाऱ्या इमारतींचा उल्लेख केला. मग जुनी माझी घरे आठवली. का? तर या माझ्या रहात्या इमारतीसमोरच बत्तीस मजली बांधल्या जाणाऱ्या नवीन इमारतीत आम्हाला समांतर मजल्यावर एका घरात माणसं रहायला आली. अजून सजावट चालू आहे त्या घराची. पण वास्तूपूजन वगैरे करून रहायला आली नव्याने. दुसऱ्या दिवशी पाहिलं; तर काय? त्यांच्या गॅलरीच्या कठड्यांवर धुतलेले कपडे वाळत पडलेले! आधुनिक घर, सगळ्या सोयी नव्या. पण ते कपडे म्हणजे मला घरपणाच्या पताकाच वाटल्या. रंगीबेरंगी. वाऱ्यावर उडणाऱ्या, ऊन खाणाऱ्या... आणि घरपणाचे जुने अवशेष सांभाळणाऱ्या.

शेवटी काय? 'घर असावे घरासारखे' हेच तेवढे मनात घर करून रहाणारे बोल. खरे ना?

*

धुंदी सरेना अजून...

(ज्ञातीय चित्रकारांचे प्रदर्शन नीला त्रिलोकेकरांनी आयोजित करून नवीन उपक्रम झाला; त्याला एक महिना उलटून गेला तरी 'छायांनी रेखिलेली चित्रे' अजून स्मरणात आहेत. अठरा जूनला 'सकाळ' मध्ये त्यांच्या चित्रासह बातमी प्रसिद्ध झाली. 'प्रभुतरुण' न्यूज बुलेटिन' मध्येही ही चित्रे आपण पाहिलीच. पण धुंदी काही उतरली नाही. म्हणून या अंकात माधुरी कीर्तिकर, दीपक धैर्यवान आणि सुजाता कीर्तिकर यांच्या या प्रतिक्रिया! - संपादक)

प्रदर्शन अहवाल :- **माधुरी उदय कीर्तिकर**

पाठारे प्रभु चित्रकारांचे भव्य चित्रकलाप्रदर्शन पाठारे प्रभु सांस्कृतिक केंद्र, खार येथे नीला त्रिलोकेकर यांनी १३ व १४ मे रोजी आयोजित केले होते. प्रदर्शनाचे उद्घाटन माननीय अलका केरकर (माजी नगरसेविका) यांनी केले. प्रमुख पाहुण्या होत्या पूनम देसाई - कुर्डेकर. ऐंशीच्या वर चित्रे प्रदर्शनात मांडली होती. निरनिराळ्या पार्श्वभूमीवर (कॅनव्हास, पेपर, काच, फिल्म, लाकूड इ.) ऑईल, अॅक्वेलिक, जलरंग, चारकोल, कॉफी, सोजरपूड, गवत, फियर पेंटिंग... या सर्व माध्यमांतून चित्रे आकारली होती. बालविभागात छोटे चित्रकार रसिकांची पसंदीची टाळी मिळवून गेले. वय वर्षे तीन ते वय वर्षे चवदापर्यंतचे बालचित्रकार यात सहभागी होते.

प्रदर्शनाच्या सुरुवातीस दादाजी आणि दादीबाय या चित्रांनी सर्वांचे जणू स्वागत केले. नीला त्रिलोकेकर यांच्या कुंचल्यातून पाठारे प्रभु दागिने घालून सजलेली विहीणबाई, पूर्वीचे स्वयंपाकघर, न्हाणीघर, माथे

उकलायचे बाकस (वॅनिटी केस)... साकारले होते. पूनम देसाई कुर्डेकरांनी रेखाटलेली रतन टाटा, रावबहादूर महादेवराव धुरंधर (प्रख्यात चित्रकार, जे. जे. स्कूल ऑफ आर्टस्चे डीन) यांची प्रोट्रेट्स सर्व कलाप्रेमींची वाहवा मिळवून गेली.

सुजाता धुरंधर कीर्तिकर यांनी चित्रकारांच्या मुलाखती घेतल्या त्यात पूनम कुर्डेकरांची मुलाखत आहेच. पण उल्लेखनीय म्हणजे चैतन्या कीर्तिकर, प्रज्ञा कोठारे, मायरा राणे (वय १० वर्षे), मिराया व्यवहारकर (वय ८ वर्षे), अंजली तळपदे (वय १३ वर्षे) आणि आदिरा व्यवहारकर (वय ३ वर्षे) ही बालचित्रकार मंडळीही मुलाखत देती झाली.

या उपक्रमाला प्रचंड प्रतिसाद मिळाला. अशाच तऱ्हेचे आणखी एक प्रदर्शन भरविण्यात यावे अशी मागणी आहे. उपस्थितांना अल्पोपहार आणि ताज्या फळांचा रस देण्यात आला व कार्यक्रमाची सांगता झाली.

चित्रे पहाताना आलेले चित्रभान

- दीपक माधव धैर्यवान

खूप मोठा प्रतिसाद लाभलेल्या चित्रप्रदर्शनाला मी रसिक म्हणून भेट दिली अन् नीला त्रिलोकेकर यांच्या कल्पक उपक्रमाला दाद द्यावीशी वाटली. नीला त्रिलोकेकरांनी प्रभु ज्ञातीतील सुप्रसिद्ध व्यक्तिरेखा 'दादाजी' व 'दादीबाय' रेखाटल्या होत्या. त्या रंगीत चित्रांनी एक वेगळाच आनंद दिला. पूनम कुर्डेकर यांच्या चित्रांबद्दल काय बोलावे? त्यांची रंगीत चित्रे पहाणे हा अनुपम आनंदसोहळा. त्यांनी चितारलेले रावसाहेब धुरंधरांचे पोर्ट्रेट इतके अप्रतिम की त्यांच्या बोलक्या डोळ्यांवर नजर खिळून राहिली. तिथी बहिणींचे त्यांनी रेखाटलेले रंगीत चित्र तर एकदम लाजवाब. जे.आर.डी.टाटा ह्यांचे पोर्ट्रेट आणि इतरही सर्वच चित्रे त्यांच्या कलाविष्काराची साक्ष देत होती.

आपल्या ज्ञातीतील कलाकारांच्या कुंचल्याची करामत सर्वच चित्रांत दिसत होती. त्याची वाखाणणी काय अन् कशी बरे करावी! सर्वांचा उल्लेख करणे शक्य नाही... तेव्हा मोजक्याच चित्रांचा उल्लेख करतो. मनोज नवलकर यांनी एका विशिष्ट गवताच्या सूक्ष्म धाग्यांनी विणून साकारलेले एका युवतीचे काळ्या पेपरची पार्श्वभूमी असलेले चित्र पाहणं म्हणजे एक वेगळाच आनंद होता. माझ्या

प्रमाणेच अनेकांची त्यांचं मनापासून कौतुक केलं. इतकं सूक्ष्म काम करण्यातील त्यांचं कसब आणि त्यासाठी लागणारी सहनशील कलावंत समाधी त्याच तोडीचा एखादा कलावंतच जाणू शकेल. प्रज्ञा कोठारे यांनी चितारलेल्या घोड्याचं चित्रही लाजवाब. शिल्पा अजिंक्य यांनी पेन्सिलने रेखाटलेले पी.व्ही. सिंधू या टेनिसपटूचं चित्र पहाताना तर शब्द अपुरे पडावेत. बीना व्यवहारकर, करिष्मा कोठारे यांच्या कलाकृतीही दाद देण्यासारख्याच. तैल रंगातील या कलाकृती चित्रित करताना त्यांनी राखलेलं रंगभान खरंच कौतुकास्पद! इतरही अनेक चित्रकारांनी आपल्या चित्रांनी नजरेला सुख दिले; हे पुन्हा एकदा नमूद करावेसे वाटते. सगळ्यांचा उल्लेख इथे अशक्यच. तरीही या आनंददायी सोहळ्याच्या आठवणी थांबतच नाहीत. बाल विभागात सानिका दीप विजयकर हिने एका बहरलेल्या झाडाचे त्यांच्या प्रतिबिंबासहित चितारलेले चित्र तिच्या इतक्या लहान वयातील कल्पनाशक्तीची साक्ष देत होते. सर्वच बालकलाकारांनी आपआपल्या परीने सुरेख चित्रे काढली होती; हे निर्विवाद.

पदोपदी जाणवत होती ती आयोजनातील प्रगल्भता. आपल्या पाठारे प्रभु ज्ञातीतील कलाकारांना उत्तेजन आणि सुयोग्य संधी देण्याचा त्यामागील हेतू. त्यामुळेच कलाकारांच्या कलाकृतींची मांडणी देखील कलात्मकच होती. कलाकारांत स्वतः नीला त्रिलोकेकर होत्या, पूनम कुर्डेकर होत्या. त्यामुळे हे प्रदर्शन दर्शनीय झाले. किंबहुना सर्वच कलाकारांच्या कलाकृती पहाणे हा वेगळी अनुभूती देणारा आनंद सोहळा होता. आयोजक नीला त्रिलोकेकरांना मनःपूर्वक धन्यवाद! म्हणावेसे वाटते- 'पुनरागमनायच!'

*

प्रतिक्रिया

प्रभु तरुणच्या जून अंकाचे संपादकीय खूप आवडलं. उन्हाळी बेगमी, गच्चीवरील वाळवणं, सुट्टीतील बैठे खेळ, गोष्टीची पुस्तकं या आठवणींनी भूतकाळातील एका आनंदाच्या पर्वाची अनुभूती झाली. काळ बदलला, पिढी बदलली. आजची तरुणाई त्यांच्या शैलीत जगत आहे. खंत एवढीच आहे की 'मराठी'ची आस्था नाही. ही अस्मिता जपणारे हात हळूहळू नामशेष होतील.

-नंदकुमार विजयकर

*

Artist's INTERVIEW

- Sujata Kirtikar

Beena vyavaharkar - An artist by nature, goes in the family. one of her atya, used to do glass painting; she was facinated by the art. Her Atya helped her to take admission at the J. J. School of Arts, from where she developed.

Pranoti Kirtikar - Developed the art during the lockdown period. Earlier she made rangoli's during diwali and slowly developed on the canvas. She has not taken any formal training or classes. Just passion encouraged by her husband milind & son Ronit.

Chaitanya Kirtikar - love for pencils, charcoal, inspired to express it on the paper. over to sketch with love for music. So the pencil moves with the rithem.

Manoj Navalkar - loves colors and art which inspired him to paint. He has an eye for photography which inspired him to paint since 35 years.

Manisha Vaidya - Loves art from childhood, enjoys playing and experimenting with colors, it's genetic inspired them her mother Maya Navalkar and brother Manoj Navalkar.

Dr. Chaya Desai - Received her art during covid in all the mediums from charcoal to acrylic.

Pradnya Kothare Rego - Love developed into passion. whatever she sees is depicted in her creativity. Loves to depict differencnt forms such as dodelling, porcelin, oil, canvas.

Poonam kurdekar - Home maker, loves her art, developed into passion loves painting potraits and nature paintings on canvas.

Myra Rane - An allrounder, she is not only artist but also a poet, a dancer, a sportsman, a lively personality.

Karishma Kothare - loves colors. likes to present the creativity through her painting, loves brightness in every colour.

Nihal Kirtikar - A alrounder, an artist by nature, a sportsman, a writer and a consultant by profession was inspired by his panjoba late shri Ballkrishna Dhurandhar.

Many children had also participated in the exhibitions whose creativity was unique. Namely the youngest of all Adira Rohan Vyavaharkar with just splash of colors, her elder sister Miraya, with her self potrait Aaditi Patkar and Uahana Patkar, and many. Each of them had presented their feelings, through the art.

'हर्ष'

९/११ बडाफास्ट

-हेमंत विनायकराव तळपदे

एकेकाच्या जीवनात काहीवेळा एक विशिष्ट टप्पा असा येतो की तो त्या व्यक्तीच्या आयुष्यातील फारच मोलाचा ठरतो. काहीवेळा तर पुढे आपल्या जीवनात कितीही वाईट किंवा चांगले घडले तरी आपल्याला तो टप्पा आयुष्यात कधीही विसरता येत नाही.

आणि असाच एक काळ माझ्याही जीवनात अवतरला. ती माझी उमेदीची वर्षे होती. एका बाजूला शिक्षण जवळजवळ संपले होते. पण परिस्थितीचा मुकाबला करण्यासाठी आपल्यालाही काहीतरी वेगळे करावे लागेल याची जाणीव प्रगल्भ होत होती. पण करायचे म्हणजे नक्की काय? हेच सुचत नव्हते. मित्रपरीवार चांगला होता. धनाढ्य नसला तरी सुविद्य नक्कीच होता. आमच्या नेहमी करीयरविषयाच्या चर्चा होत. आमच्यातले काहीजण सरकारी नोकरीसाठी प्रयत्नशील होते. एकाने तर कराटे क्लासेसचा श्रीगणेशाही केला होता. पण तरीही मी नक्की काय करावे याचे उत्तर सापडत नव्हते. शिकवण्या करून मी देखील थोडेफार अर्थार्जन करत होतो. पण त्यावेळी मुलांकडून मिळणारी फी अतिशय तुटपुंजी होती. त्याने मला चांगली उपजिवीका प्राप्त होणार नव्हती. तत्कालीन समाजात मात्र माझा आदर वाढत होता. शेवटी मी नोकरी करण्याचा निर्णय घेतला. पप्पांचा एक मित्र परळ येथे डाईंग मील चालवत असे. तेथे अकाऊंटन्ट डिपार्टमेंटमध्ये एका युवकाची गरज होती. मला ती नोकरी पटकन मिळाली. पण तेथे वेळेवर पोहोचणे जरूरी होते. शेवटी मी ९/११ बडाफास्ट लोकल पकडण्याचे ठरवले.

त्याकाळी ही ९/११ ची बडाफास्ट लोकल म्हणजे एक प्रस्थच होते. विरारहून सुटून ती सरळ वसईला थांबत असे व नंतर भाईंदर आणि बोरीवली अशा स्थानकांवर थांबत असे. तेथून सरळ ती वांद्र्याला थांबे व नंतर मरीनलाईन्स व चर्चगेट असा प्रवास करत असे. मी ही लोकल पकडण्याचे कारण माझे बरेच मित्रही लोकल पकडत. त्यामुळे आमचा एक छानसा ग्रुपच बनला होता. एक गंमत अशी की या लोकलने प्रवास करणारे प्रवासी त्यांच्या इतर मित्रांसमोर 'मी तर बाबा ९/११ बडाफास्ट शिवाय जातच नाही' अशी फुशारकी मारत असत. कोणे एके काळी 'आमचा रवी आता दहावीत आला. त्याला चाटे क्लासेस लावले आहेत', असे बँकेत काम करणारी आई आढळतेने इतरांना सांगत असे; असा तो अविर्भाव असे.

या लोकलमध्ये प्रवास करण्याची मजा काही औरच होती. माझे काही वसईविरारचे मित्र जेवण्याच्या टिफिनबरोबर वडे, भजी, भाकरवडी वगैरे पदार्थ नास्ता म्हणून आणत असत. मग ते सर्वांना वाटताना लुटपुटुची भांडणेही होत. डब्याच्या एका कोपऱ्यात एक भजनमंडळ देवाची भजने सुरू करत. त्यातही त्यांचे एक दोन भजनीबुवा तर हक्काचे असत. त्यांचा मानही त्या डब्यात राखला जाई. एक दोनजण त्यांनी सोबत आणलेल्या डफावर भजनाची साथ करत तर; काहीजण झांज-चिपळ्याही वाजवत. एक गोष्ट मात्र खरी की हा जथ्था इतर सह प्रवाशांना उगाचच त्रास देत नसे.

तसेच एक ग्रुप फारच मजेशीर होता. सकाळी सकाळी दोन ते तीन रुपयाचे एक दोन पेपर वाचून ती मंडळी ठाणे, महाराष्ट्र अथवा हिंदुस्थानच्या राजकारणाचा फज्जा उडवत. सत्ताधारी पक्ष कसा नालायक आहे इथपासून पोलिसांनी नक्की कसे वागावे; याचा परिपाठ रोजच घेतला जाई. केव्हा केव्हा तर या वादाची जुगलबंदी टिपेच्या स्वरारव जाई. मग कोणीतरी समजस मध्यस्थ त्या वाद घालणाऱ्या दोन्ही पार्टींना शांत करत असे.

पण या गदारोळात असे चारपाच महाभाग होते की जे शांतपणे त्यांची झोप पूर्ण करत. त्यांना त्याही स्थितीत दुलक्या मारताना पाहून आम्हाला हेवा ही वाटत असे. शेजाऱ्यांचा खांदा आपली हक्काची उशी मानून ते त्यावर आरामात रेलत.

आम्ही मित्र मात्र वयानुरूप गप्पा मारत असू. त्या जास्त करून सिनेमांच्या असत. कोणती जोडी चांगली वाटते इथपासून कोणता सिनेमा का आपटला याचे सविस्तर रवंथ आमच्या बोलण्यात होई. काहीवेळा तर कॉलेजच्या मुलींबाबतही गुजगोष्टी होत व अरुणने श्यामच्या गुळ्यातला ताईत रसिकाच्या रुपाने कसा पळवला इत्यादी वर्णनात्मक चर्चेमध्ये ती सकाळ रंगून जाई.

या ९/११ बडाफास्टचे पश्चिम रेल्वे जास्त लाडही करत असे. एखादी पुढची गाडी लेट झाली अथवा त्या गाडीला सिग्नल मिळाला तर ही ९/११ बडाफास्ट दुसऱ्या ट्रॅकवर वळवून पुन्हा नियोजित रुळावरून आणली जाई. पण बहुतांशी ही गाडी ५ मिनिटांहून अधिक उशिरा पोहोचण्याचे स्मरणत नाही.

आता पश्चिम रेल्वेचे रुपांतर एका आधुनिक स्तरावर झाले आहे.

पुस्तक परीक्षण

Damn it Mahesh Kothare
संघर्ष, जिद्द आणि बरंच काही

-कल्पना राणे

स्वप्नांना वास्तवात उतरवण्याची ताकद मनगटात आणि मनात जिद्द असेल तर आयुष्याचा संघर्ष लीलया पार करता येतो. बालकलाकार ते सिनेदिग्दर्शक म्हणून झेप घेणारे व नव्या तंत्रज्ञानाला आपलेसे करणारे महेश कोठारे यांचे 'डॅम इट आणि बरंच काही' ही यशापयशाची वळणे असणारे आत्मचरित्र नुकतेच प्रसिध्द झाले आहे. अडचणींवर मात करायला सांगणारे हे आत्मचरित्र म्हणूनच अनोखे ठरते. याला मंदार जोशी यांचे सुबध्द शब्दांकन लाभले असून प्रवीण दवणे यांची खुमासदार प्रस्तावना लाभली आहे. कलाकाराचे आयुष्य हे बाहेरून कितीही ग्लॅमरस दिसत असले तरी त्या पदापर्यंत जाण्याचा प्रवास मात्र खडतर असतो. काही क्षण सुखावणारा असतो तसाच अनेक व्यवधाने आणणाराही असतो. महेश कोठारे यांनी स्वतःच्या आयुष्याकडे, चंदेरी वाटचालीकडे आणि त्या वाटचालीत सहभागी झालेल्या सगळ्या व्यक्तींबद्दल प्रांजळपणे केलेले हे कथन प्रवाही झाले आहे; तसेच सच्चे झाले आहे. हातून झालेल्या चुकांची कबुली तर दिलीच आहे तसेच काही चुकांची जाणीव नंतर झाल्यावर मनात राहिलेली सल कोणताही आडपडदा न ठेवता या आत्मकथनात मांडली आहे. कटू आठवणी कथन करताना त्यांनी संबंधितांची नावे टाळली आहेत. त्यामुळेच सर्वांथिने हे आत्मचरित्र वेगळे ठरते. वैशिष्ट्य म्हणजे अनुभवांचे,

घटनांचे एकेक पैलू साध्या सोप्या भाषेतून उलगडत जातात तेव्हा तो वाचकांशी साधलेला एक मैत्रीपूर्ण संवाद बनतो.

चांगला चाललेला वकिलीचा व्यवसाय बाजूला सारून महेश यांनी मनोरंजनाच्या समुद्रात उडी घेतली आणि पोहण्याच्या आवडीपायी नदीच्या पाण्यात उडी मारणारे महेश पहिल्यापासून धाडसी स्वभावाचे असल्याचे जाणवते. आपल्या भारतीय समाजात संस्कारांना विशेष महत्त्व आहे. प्रतिकूल परिस्थिती किंवा आयुष्याला कलाटणी देणारी निर्णायक वेळ किंवा मोहाचे क्षण समोर येतात तेव्हा संस्कारांची कसोटी लागते. परंतु चांगले संस्कार कोणत्याही संकटातून, संघर्षातून आपल्याला सुखरूपपणे बाहेर काढतातच. कोठारे यांचे आत्मचरित्र वाचताना याची प्रचिती येते.

आई जेनमा व डॅडीची आणि फिल्मफेअरची बाहुली पतीच्या हातात पाहायला आतुरलेली पत्नी नीलिमा यांची साथ अनमोल ठरली आहे. आयुष्याच्या वेगवेगळ्या टप्प्यावर या तिघांनी त्यांना कायम समजून घेतले. त्यांचा आधार बनले. धीर दिला आणि हेच महेश यांच्या सफलतेचे रहस्य आहे. कृष्ण-धवल चित्रपट ते रंगीत चित्रपट आणि बाल कलाकार ते निर्माता-दिग्दर्शक यात हा संपूर्ण मांडलेला प्रवास अतिशय रंजक झाला आहे. बालकलाकार म्हणून (पान ५ कॉलम ३ वर)

लोकल गाड्या ९ डब्यावरून १२ डब्यांच्या झाल्या. आता तर १५ डब्यांच्या गाड्याही धावत आहेत. सिग्नल यंत्रणा अद्ययावत झाल्या आहेत. इतकेच काय; तर वातानुकुलीत लोकलही दिमाखात धावत आहेत. त्यात भर म्हणून लेडीज स्पेशल नावाचा एक गोंडस प्रकारही धावत आहे. लोकलमधील लोकांना स्पिकरवरून पुढील स्टेशन कोणते आहे व अंतिम स्थानक कोणते असेल ते स्क्रीनवर दाखवले जाते. पण कितीही झाले तरी आजही त्या ९/११ बडाफास्टची मजा आताच्या प्रवासात नाही असेच म्हणावेसे वाटते. आता लोकलच्या गाड्यातून प्रवास करताना आपण इच्छित स्थानकावर उतरत नाही तर पाठच्या रेट्यामुळे उतरवले जातो. सकाळी व संध्याकाळी लोकल पकडताना सर्व शक्ती एकवटून सापडलेल्या अरुंद फटीतून आतमध्ये शिरताना गामा पहेलवान अथवा दारसिंगही येथे पराभूत होईल असेच म्हणावेसे वाटते. ते आतमध्ये कसेबसे

उभे राहिल्यावर 'बळी तो कान पिळी' या उक्तीनुसार तथाकथित दादाभाईचे दम देणे सुरू असते. त्यातून आणखी एक घाणेरडा प्रकार म्हणजे काही महाभाग तर एकमेकांशी मोठ्याने बोलताना अचकट-विचकट विनोद करतात. जणू काही वात्सायन ऋषींकडून त्यांनी संपूर्ण कामसूत्र अभ्यासलेले असते. एखादा दुर्भागू चालत्या गाडीतून खाली पडला तर; त्या डब्यात सर्वजण मोठमोठ्याने ओरडून चर्चा करतात. तो पडलेला इसम जिवंत आहे की मेला यावर जिज्ञासूत खसखस पसरते. कोणालाही वाटेल खरेच या दुनियेत माणुसकी शिल्लक आहे? पण ते अर्धसत्य असते. कारण बरेच प्रवासी आता गाडी किती मिनिटे थांबणार व आपल्याला किती उशीर होणार या विवंचनेत अंमळ जास्तच असतात.

पण तरीही आता मात्र मागे पाहता की ९/११ बडाफास्ट किती छान होती असेच मनापासून म्हणावे लागेल.

मो. ९८२१६०७५९३

आठवणींच्या साठवणीतून

येरे माझ्या मागल्या

-डॉ. सुमन नवलकर

(७)

आई वसईची. त्यामुळे आमच्या बालपणी तिने एक वसईवाला लावला होता. आमच्या आजोळी आजोबांची आमराई होती. त्यामुळे आंब्याच्या मोसमात हापूस-पायरी-रायवळ असे विविध प्रकारचे आंबे टोपल्या-टोपल्या भरून यायचे. पण ते फक्त मोसमातच. केळ हे कसं बारा महिने मिळणारं फळ. त्यामुळे ते आठवड्यातून दोनदा येणाऱ्या वसईवाल्याकडून डझना-डझनांनी घेतलं जायचं. मोठी माणसं आपापल्या सोयीने केळी खायची. पण आम्हाला तिघांना मात्र सकाळी नऊ-दहा वाजता हातात एक-एक हिरव्या सालीचं केळं ठेवलं जायचं. साधारणपणे आमची केळी खाऊन झाली असतील अशा बेताने आईची फेरी असायची. 'खाल्लंय ना?' चिकू, पेरू चिंचा, जाम, बोरं ही फळंही शेतावरून यायची. पण केळी मात्र वसईवाल्याकडूनच घेतली जायची. फळीच्या सांद्रीत जाड्या दोरीच्या अडकणीत केळ्यांचा घड अडकवलेला असायचा. मोठी माणसं, पाहुणे-रावळेही हवं तेव्हा घडातून तोडून केळी खात. कधीतरी अचानक आजोबा हजर झाले, तर त्यांना जेवताना चपातीबरोबर केळ्यांची शिकरण ताबडतोब केली जायची.

माझ्यासाठी 'केळं खाणं' ही मोठी शिक्षा असायची. अर्ध-कच्चं आंबट-गोड असलं तर मी खाऊ तरी शक्यायचे. पण पिकल्या केळ्याचा तर मला वासही सहन होत नसे. मधून-मधून केळीवाला वेलची केळीही आणायचा. ती बिचारी आकाराने आणि झिरो फिगरवाली. त्यामुळे दोन घासांत संपत असत आणि त्यामुळे हिरव्या केळ्यांपेक्षा खूप सुसह्य.

आई तिघांच्या हातांत तीन केळी देऊन तिच्या कामाला लागायची. मी खूपदा खाऊन संपवायचा प्रयत्न करायचे. पण केळं पिकलं, की ते संपवणं मला असह्य व्हायचं. असंच एकदा आई हातात केळं देऊन गेली. दोघे भाऊ खात होते. मी इथे-तिथे पाहिलं. एक-दोन चावे मारलेही. पण घशाखाली उतरेना, म्हटल्यावर कसाबसा आवंढा गिळला. केळं सोलून साल कचऱ्याच्या डब्यात टाकलं आणि उरलेलं पाऊण केळं हळूच गॅलरीच्या आडव्या कोपऱ्याकडे जाऊन खिडकीतून बाहेर. खाली हॉटेल होतं. त्याच्या छतावर केळ्याची आहुती. तेवढ्यात आई आली. दोघे भाऊ अजूनही केळं

खात होते. एरव्ही कसं-बसं चावून-गिळून संपवणारी आपली लेक तोंड हलवतानाही दिसत नाही-पाहिल्यावर आईला शंका आली. कचऱ्याच्या डब्यात पाहिलं. साल दिसलं. आँ? आज इतक्या जलदगतीने कसं बुवा हिचं खाऊन झालं? आई अचंबित. घरात तर केळ्याचा मागमूस नाही. गॅलरीला लागून खाली रस्ता. दिवसा-दिवळ्या सोललेलं केळं रस्त्यावर टाकायचा धीर काही होणार नाही. मग? एकच जागा शिल्लक. आडव्या बाजूची खिडकी. हॉटेलच्या छतावर उघडणारी. आईने तिथून डोकावून खाली पाहिलं. खाली हॉटेलच्या छतावर केळं छिन्न-विच्छिन्न अवस्थेत पडलं होतं. आईने कान पकडून विचारलं, 'केळं का नाही खाल्लं? अन्न फेकतात का?' मी काही बोलले नाही. खाली मान घालून उभी राहिले. आईनेही कान सोडला आणि कामाला लागली. तेव्हापासून तिने मला केळं खाऊ घालण्याचा नादही सोडला.

पण आपल्या बाकी दोन मुलांना केळं खाऊ घालताना तिचा जीव चुटपुटत असणार, की आपली मुलगी खात नाहीये. वेलची केळी वसईवाल्याने आणली, की ती माझ्यासाठी आवर्जून घेत असे. माझ्या हातात आठवणीने ठेवत असे. मीही 'दगडापेक्षा वीट मऊ' असं मनाशीच म्हणत, ते आकाराने लहान असल्याने पटकन खाऊन टाकत, सुटकेचा निःश्वास सोडत असे.

यथावकाश माझं लग्न होऊन मी सासरी आले. माझी 'केळ्याची ऑलर्जी(!)' मी सासऱ्यांच्याही गळी उतरवली. घरात वर्षातून दोनदा पूजा व्हायची. एकदा साईबाबांच्या पोथीची समाप्ती झाली की आणि दुसऱ्यांदा श्रावणी सोमवारी. प्रसादाच्या शिऱ्यात केळं आलं की संपलं. शेवटी एकदाचं फ्रूटसॅलड आणि प्रसादाच्या शिऱ्यात केळं घालणं बंद झालं आणि पुन्हा एकदा मी सुटकेचा निःश्वास सोडला. ट्रेनमधून-बसमधून दूरच्या प्रवासाला जाताना कोणी प्रवासी केळं खात असला की तो वास वाहनभर पसरायचा. वाहन एसी असलं, तर वास पटकन विरूनही जात नसे. नको जीव व्हायचा अशा वेळी. प्रवासातली मजाच जायची त्या वेळेपुरती

गंमत म्हणजे, माझ्यासारखी आई बाळाला केळं भरवणं अशक्यच. त्यामुळे आमच्या चिरंजीवानाही केळं न खाण्याचीच सवय. पण

राजाळी केळी खायची इतकी आवड, की उंबर आणि केळ्याच्या पोळ्या मात्र श्रावण महिन्यातच नव्हे, तर वर्षभर कधीही करा. खायची तयारी. माहेरीही राजाळी केळ्यांचा 'भरली केळी' नावाचा पदार्थ केला जायचा. तो मी थोडा-फार (फार नव्हे थोडाच!) खाऊ शकत असे. राजाळी केळ्यांना साध्या हिरव्या केळ्यांसारखा वास नसतो ना!

---तर आई वसईवाल्याकडून तेव्हा वेलची केळी मागवायचीच आणि हिरवी केळी नाही तर वेलची केळी तरी माझ्या गळी उतरवायचीच. हळू-हळू तिने काय समज करून घेतला न कळे. पण उकडीचे मोदक, धोंडस नावाचं पक्वान्न, ऋषीची भाजी, डिंकाचे लाडू असे सासरी न बनणारे पदार्थ माहेरी करणं झालं, की ती माझ्यासाठी ते पदार्थ काढून फ्रीजमध्ये ठेवायची. तिच्या हातचं लिंबाचं सरबत मला आवडायचं. मी गेले की कितीही थकलेली असली, तरी उठून माझ्यासाठी लिंबाचं सरबत स्वतः करायची. मी गेले रे गेले की ती म्हणायची, 'आज तुझ्या आवडीचे डिंकाचे लाडू केलेत. जाताना घेऊन जा. आधी इथे एक खाऊन जा.'

कालांतराने कावड घेऊन येणारा वसईवाला तिच्याकडे येईनासा झाला असावा. ट्रेनच्या लगेजच्या डब्यातही कावडीचा शिरकाव होईनासा झाला असावा. मला पक्कं आठवतं, की अख्खी कावड घेऊन तो तिसऱ्या मजल्यावर चढून यायचा. कदाचित त्यालाही कावड उचलवेनाशी झाली असावी. त्यामुळे वेलची केळीच काय, पण हिरव्या सालीची केळीही बाजारातूनच घरी यायची. फळीच्या सांद्रीत लटकणारा केळ्यांचा घड लुप्त झाला. फळीच्या जागी कपाट आली आणि त्यांना सांद्री नसल्यामुळे केळ्यांचे घड टोपल्यांमध्ये बसून जेवणाच्या टेबलावर विराजमान होऊ लागले. जाता-येता त्यांचा लटकणारा बागुलबोवा मला धमकावेनासा झाला आणि माहेरी गेल्यावरचं माझं

जगणं जरा जास्त सुसह्य झालं.

...तर त्या दिवशी अशीच माहेरी गेले होते आणि जरा विसावले होते. तेवढ्यात आई म्हणाली, 'आज तुझ्या आवडीचं आहे घरात.' डिंकाचे लाडू, धोंडस अशी नावं आठवली पटापट. पण थंडी नसल्याने डिंकाचा लाडू असण्याची शक्यता किंवा तवसांचे दिवस नसल्याने 'धोंडस'वर मीच मनातल्या मी फेटाळून लावली. तेवढ्यात मोठ्या बशीत वेलची केळ्यांचा घडच आणून आईने पुढ्यात ठेवला. 'आवडतात ना तुला? खा हवी तेवढी.'

बापरे! मी नाईलाजाने वेलची केळी घशाखाली उतरवायचे. त्याचा 'मला वेलची केळी आवडतात' असा समज आईने करून घेतला होता. नशिबाने केळी अर्धी-कच्ची आंबट-गोड अवस्थेत होती. एखादं खाल्लं असतं, तर आईला बरं वाटलं असतं. पण ज्या फळापासून सुटका करून घ्यायला मला इतके सायास करावे लागले होते, त्यात पुन्हा गुंतू?

'अगं, आवडीची कधीच नव्हती आई ही केळी. हिरव्या सालीच्या केळ्यांपेक्षा बऱ्यापैकी सुसह्य होती इतकीच.' मी लगेच बसल्या जागेवरून उठलेच. जरा बसायचा विचार होता. पण केळी पाहून विचार केला, की 'उटूयाच.' आईने मग केळ्यांचा घड बशीसकट उचलून दृष्टीआड केला आणि सरबताचा चमचा ग्लासात किणकिणल्याचा आवाज मला आतून ऐकू आल्यामुळे मी पुन्हा स्थिरावले. नाहीतर शूज पायांत चढवून बाहेर पडायचाच बेत होता माझा.

...केळ्याच्या पोळ्या मी खाऊ शकते. पण त्याही आवडीने नव्हे. एक तर करायला इतक्या किचकट. पण चिरंजीवांचा इतका परमप्रिय पदार्थ. म्हणून घरात होतात केळ्याच्या पोळ्या. मग मी न खाता त्याला म्हणते, 'तूच खा रे बाबा पोटभर. म्हणजे 'पुढची वेळ' तेवढीच लांबेल जरा.'

मो.८७७९१९४०४२

*

फादर्स डे निमित्त -

तुझ्या फक्त माझ्यासोबत असल्याने मला वेगळंच बळ येतं, तुझ्याच फक्त शाब्बासकीची मी नेहमी वाट बघत असते.

तुझ्या सहवासाने मला बरं नसतानाही बरं वाटायला लागतं, दमलेले असतानाही एकदम उत्साही वाटायला लागतं.

तुझ्या चेहऱ्यावरचं हसू मला नेहमी असंच ठेवायचं आहे, कारण तू आहेस, तर मी आहे.

'बाबा' या शब्दाचा अर्थ कोणाला सांगूनही समजणार नाही, कारण ते समजायला तुझ्याचसारखा बाबा हवा, जो या जगात कोणाचाही नाही!

- सिमरन आशीष देसाई

‘राणेवाडीतील आमचे खेळ’

-सतीशचंद्र मंगेश धुंडीराज कोठारे

लेखमाला भाग २.

लेख सुरू करण्याअगोदर लेख क्र १ बदल... काहीना मी लेख पाठवला तर काहीना हस्ते-परहस्ते तो मिळाला. त्यांच्या काही खालील सूचना / माहिती :-

१. ज्या डेरेदार झाडाच्या सावलीत आम्ही गोट्या खेळायचे ते झाड होते ‘रेनट्री’.
२. त्याकाळी २५१ क्रमांकाची अंधेरी स्थानक ते वर्सावा अशी एकच बस होती.
३. एकेकाळी अर्धी शांतावाडी ज्यांच्या मालकीची होती ते श्री. पाटील यांच्या शुभेच्छा व आशीर्वाद हस्ते परहस्ते मला मिळाले.

पुन्हा मूळ लेखाकडे...

ढोबळमानाने वर्गीकरण करायचे तर वाडीतील मुले व मुलींची पहिली पिढी ही माझ्यापेक्षा १५-१८ वर्षांनी मोठी होती. ती मुले म्हणजे प्रकाश, शिरीष, सुदेश (बबन), जयपाल, आदेश, उमेश, नलिनी, छाया, अमिता, सुजाता वगैरे. नंतर माझ्यापेक्षा साधारण ५ ते १० वर्षांनी मोठी दुसरी पिढी म्हणजे विनीत, चेतन, सुनील, यतीन, दिपक, माझे दोन्ही भाऊ अंजन व परीस, मिलींद, शशांक, उदय वगैरे. तिसरी पिढी माझी, म्हणजे आम्ही प्रदीप, बाळ्या, उदय, निहार, अभिजीत, सुभाष, बबी, बिटू वगैरे.

पहिल्या पिढीतील मुला-मुलींबरोबर फार काही घसट वाढवता आली नाही कारण एक तर त्यांची लग्न झाली वा त्यांच्या कामधंद्यानिमित्ताने त्यांच्याबरोबर आमचे फार भेटणे होत नसे.

पण ते आपापसांत बरोबर भेटत असत. खुणेची त्यांची एक विशिष्ट दीर्घ शिट्टी असे. गम्मत वाटायची आम्हाला. जरा मोठे झाल्यावर आम्ही त्याच प्रकारे शिट्टी वाजवून लपून बसायचे व मजा बघायचे त्यांची.

आमचेच सिनिअर्स ते! जेव्हा त्यांना कळले की हा चावटपणा आम्ही करतोय तेव्हा आम्हाला त्यांनी असा हयादम दिला की त्या शिट्ट्या एकदम सामसूम झाल्या.

दुसऱ्या पिढीतील मुलं-मुली अगोदर आम्हाला त्यांच्या खेळांत सहभागी करून घेत नसत वा कच्चालिंबू म्हणून विशेष दर्जा देऊन फालतू जागांवर आम्हाला उभे ठेवीत. विशेषतः क्रिकेट, डॉज बॉल, लगोरी खेळताना.

खरं सांगायचे तर तिथेच माझ्यातील व काही समवयस्क मुलांतील फायटींग स्पीरिट जागृत झाले व आम्ही आमचे अस्तित्व मोठ्यांना दाखवून देण्याच्या जिद्दीने जीवाचे रान करून खेळायला लागलो, मग तो कुठलाही खेळ असो. पण त्याचा उपयोग आम्हाला पुढील आयुष्यात नक्कीच झाला.

आमचे खेळ हे हंगामी असत. उन्हाळ्याच्या सुट्टीत सूर-पारंब्या हा झाडावरील पकडा-पकडीचा खेळ, अगदी जंगलबुकच्या मोगलीच्या शिताफीने झाडावर लीलया चढून खेळायचे. मग खेळायचे ते विटी-दांडू, गोट्या. त्यात पण पैज म्हणून असायच्या गोट्या, तर कधी सिगारेटची रिकामी पाकीट तर कधी बस वा ट्रेनची

तिकीटे. सिगारेटची पाकीट जमा करायला जवळपासच्या पान टपरीवर जायचे. तर बसची तिकीटे जमा करायला बस स्टॉपवर जायचे. कोलंबस जसा नवनवीन जागा शोधायला वेगवेगळ्या सफरींवर जायचा, तसे आम्ही वेगवेगळे बसस्टॉप शोधून तिथे जायचे. आम्ही काही धाडसी मुले पार चारबंगलापर्यंत चालत, सगळे स्टॉप पालथे घातले आहेत. आमच्यातील काहीजण पद्धतशीर अभ्यास करून कुठल्या स्टॉपवर केव्हा जास्त तिकीटे मिळतील ती जमा करून त्याची २५, ५०, १००ची बंडल बनवत होते. शेजारील गुजराती वाडीतील ईस्त्रीवाल्याकडे जाऊन, त्याच्या जेवणाच्या सुट्टीत त्या तिकीटांवर ईस्त्री मारून ती कडक करायचे. शब्द कुठून आला माहित नाही पण त्या बंडलांना आम्ही ‘गटला’ म्हणायचे. गोट्यांमध्ये घड्याळ व राजाराणी हे प्रमुख खेळ असायचे. माझा नेम काही खास नव्हता, पण जसा महाभारताच्या युद्धात एक दिवस जयद्रथाचा होता तसा एखाद दिवस कधीतरी माझा असायचा व त्या दिवशी मी भरपूर जिंकायचे.

दिवेलागणीला खास करून लपाछपी, खांब खांब, चोर पोलीस, आबादुबी हा आक्रमक खेळ व डबा आईस-पार्स जास्त करून खेळायचे.

दुपारच्या वेळेत पत्त्यांमध्ये चॅलेंज, नॉट अँट होम, साधा झब्बू, गड्डा झब्बू, लॅडीज व नंतर नंतर मेंडी कोट खेळता खेळता रमी व तीन पत्तीसाठी कधी पत्ते पिसायला लागलो ते समजलेच नाही. तीन पत्तीमध्ये सुरुवातीला पैज म्हणून गोट्या लावायचे व पुढे कधी पैसे लावायला लागलो हेच समजले नाही. सुदैवाने वाहवत न जाता वेळेवर सर्व थांबले. पण खेळातील सर्व नियम व खुब्या पक्क्या शिकलो. माझे सध्याचे मित्र, सदर नियम मी अधिकार वाणीने सांगतो म्हणून गमतीने मला फ्लश खेळाचा कुलगुरू म्हणतात.

पावसाळ्यात एक खास खेळ असायचा तो म्हणजे ‘शिगडाव’. लोखंडाचा हातभर लांब गज किंवा छत्रीची काडी हे प्रमुख साधन. पावसामुळे ओलसर जमिनीमध्ये सदर गज वा काडी उडवून खुपसत पुढे पुढे जात रहायचे. ओल्या जमिनीत काडी न रूपता खाली पडली की खेळाडू बाद होऊन त्याच्यावर राज्य यायचे. दुसरा खेळ होता भोवरा फिरवणे. समोरच्याचा भोवरा आपल्या भोवत्याच्या आरीने फोडून टाकण्यात मिळणारा असुरी आनंद हवासा वाटायचा आम्हाला. हात-जाळी घेणे म्हणजे जमिनीवर भोवरा न सोडता वरच्यावर तळहातावर झेलणे वा दोरीवरून फिरता भोवरा सोडणे हे खास प्रयोग असायचे. खुन्नस म्हणून कोणाच्यातरी केसांमध्ये फिरता भोवरा सोडून धूमपण ठोकायचे.

विटी-दांडूमध्ये एकनाथ सोलकरांनी तोंडात बोटे घातली असती अशा प्रकारे वरच्यावर विटी झेलणे हा डाय्या हाताचा मळ असायचा आमचा.

जून महिन्यात विम्बल्डनने प्रेरित होऊन

हाताने लॉन टेनिस खूप खेळायचे. रड्या मॅकॅनरोसारखे एक दोनजण होते आमच्यात. खेळ कमी; पण भांडाभांड अधिक करायचे ते. आम्ही मात्र बिजॉन बोर्गसारखे शांत, स्थितप्रज्ञतेने खेळायचे.

पावसाने भरलेल्या विहिरीत उंचावरून उड्या मारणे हे रविवारी दुपारी नक्की ठरलेले असे.

आमच्या इथे, एक विहीर हमरस्त्यावरच होती. रस्त्यावर खूप गर्दी व्हायची आम्हाला पोहताना बघायला. ट्रॅफीकपण जाम व्हायचा कधी कधी. आमचा एक हमखास खेळ म्हणजे जमलेली गर्दी पांच पैसे, दहा पैश्याची नाणी पाण्यात टाकायचे व आम्ही वरून उड्या मारून ते खोल चाललेले नाणे पाण्याबाहेर काढायचे. लोक टाळ्या वाजवायचे आणि आम्हाला अधिक चव यायचा. कोणी दिलदार मग चार आण्याचे नाणेही टाकायचा. दमछाक व्हायची नाणे काढताना. वडापाव त्या वेळेस २० पैशात मिळायचा. चारआणे हा तर मोठा ईन्सेन्टीव असायचा खोलवर बुडी मारायला.

‘कितती-कितती’ हा एक रोमहर्षक व

(पान ३ कॉलम ४ वरून)

नावाजलेले असतानाही आईवडिलांनी त्यांना सामान्य मुलांप्रमाणे वाढवले. बेस्ट बसने शाळेत पाठवले. खेळणे, पोहणे, धमाल सुट्ट्या घालवणे अगदी सामान्य घरातल्या मुलांप्रमाणे त्यांचे बालपण गेल्यामुळे आई-वडिलांनी रूजवलेली संस्कारांची मूल्ये महेशमध्ये लहानपणापासूनच जोपासली गेली. म्हणूनच घरची शिकवण, संस्कार आणि शिस्त हीच महेश यांच्या यशाची गुरुकिल्ली आहे. शाळेच्या सुट्टीतच शूटिंग करण्याचा आग्रह आणि शिक्षणात खंड पडू न देण्याचा शिरस्ता हेच सांगतो. पैसा व प्रसिद्धीच्या मागे न धावणारे महेश यांचे जेनमा-डॅडी आजच्या पालकांसाठी नक्कीच आदर्श ठरावेत.

बलराज साहनी, सुलोचनादीदी, मनोजकुमार, संजीवकुमार, राजेश खन्ना, रमेश देव, ओमप्रकाश, प्राण, शर्मिला टागोर, नूतन, निरूपा रॉय, ललिता पवार, ताराचंद बडजात्या, प्रभाकर पेंढारकर, दादा कोडके, लता मंगेशकर आणि आशा भोसले यांसारख्या तत्कालीन दिग्गजांसोबत वावरण्याची व काम करण्याची संधी मिळाली. ते पाहता महेश यांचा उमेदीचा काळ सुकर होणे अपेक्षित होते. परंतु त्यांच्या नशिबाने आणि पर्यायाने कारकिर्दीने नंतर अनपेक्षित वळण घेतले. एखाद्या चित्रपटातील कथेतल्या अनाहूत वळणाप्रमाणे ते आहे.

अशावेळी प्रचंड जिद्द, कोणत्याही गोष्टीचा पाठपुरावा करण्याचा सकारात्मक गुण आणि अखंड परिश्रम करण्याची तयारी या त्रिसूत्रीच्या जोरावर ते यशस्वीपणे पुढे जात राहिले. एक सच्चा कलावंत कुठल्या मुशीतून घडतो, तावून-सुलाखून निघतो याची साक्ष ‘डॅमईट व बरेच काही’ मधून दिसते. यशापयशाचा हिंदोळा

थरारक खेळ खास पावसाळ्यात खेळायचे आम्ही. एका पाठोपाठ एक ओणव्या मुलांवर मागून धावत येऊन ऊडी मारून स्वार व्हायचे असे एका टीमने. अट एकच, उडी मारून जिथे पोहचलो तिथेच बसायचे आपली मांड घट्ट करून, पडायचे नाही. नीट लांब उडी न मारता पाठीवर स्वार झालो तर कधी कधी आपल्याच टीममधील मुलाची जोरदार चापट प्रसाद म्हणून मिळायची.

तसाच एक खेळ होता कांदा-फोडी.

प्रचंड लवचिकता व ताकद आली आमच्या अंगात हे सर्व खेळ खेळून, त्यातल्यात्यात फुटबॉलमुळे. स्टेट बँकेचे एक खेळाडू आमचे ‘अंकल’, स्वतःच्या खिश्त्याला चाट लावून बॉल वगैरे घेऊन येत. आम्हाला फुटबॉलचे शास्त्रशुद्ध प्रशिक्षण दिले त्यांनी.

हिवाळ्यात अंधार लवकर पडत असे तर लपाछपी, लंगडी खोखो व कबड्डी जास्त खेळत असू आम्ही. हिवाळ्यात सुकलेले गवत व काटक्या जमा करून रात्री शेकोटी करत असू. मग गप्पांचा मस्त फड जमत (पान ६ कॉलम ४ वर)

वरखाली झुलत असताना वेळोवेळी याच त्रिसूत्रीच्या मदतीने आलेल्या संकटांवर मात केली. या प्रवासात त्यांनी ‘सिनेमास्कोप’पासून ते ‘श्रीडी’पर्यंतचे आधुनिक तंत्राचे दालन मराठी चित्रपटसृष्टीसाठी खुले केले.

एक कलावंत व माणूस म्हणून उलगडत जाणारा त्यांचा जीवनप्रवास, दिलदार मित्रपरिवार, प्रेमळ नातेवाईक व लक्ष्याची एक्झिट चटका लावणारी आहे. नवीन प्रयोग करण्याचे सातत्य, कठोर मेहनत, हिंदी-मराठी सिनेमांतले योगदान आणि महेश यांची जिद्द प्रयत्नवादाला साद घालणारी आहे.

प्रसिद्ध व्यक्तीच्या यशात त्यांच्या कुटुंबाचा फार मोठा वाटा असतो. कोठारे यांचे डॅडी-जेनमा यांची मूल्ये, तत्त्वे, स्वाभिमान आणि संस्कारांचे कोदणाने आकार दिला. पत्नीने तितकीच समर्थपणे साथ दिली. त्यांच्या नातेवाईकांनीही त्यांच्या डॅडीच्या हाकेला ओ देऊन वेळेवेळी साथ दिली ही उल्लेखनीय बाब आहे. परभू ज्ञातीबद्दलचा सार्थ अभिमान, साजरे होणारे सणवार, पाळत्या जाणाऱ्या चालीरीती यांचाही समावेश यात आहे.

मंदार जोशी यांनी संपादन-शब्दांकन केलेले ‘डॅम इट आणि बरंच काही’ या पुस्तकातून महेश कोठारे यांनी रसिक वाचकांशी मनापासून, खिलाडू वृत्तीने संवाद साधला आहे. हा पुस्तकरूपी प्रेरणादायी जीवनप्रवास पुढच्या पिढीसाठी उत्तम दस्ताऐवज ठरावा असा आहे. नकारात्मकतेला डॅम इट म्हणणारे सकारात्मकता आणि बरंच काही आपलेसे करणाऱ्या महेश कोठारे यांचे आत्मचरित्र अतिशय वाचनीय झालेले आहे. एकदा वाचायला घेतले की पूर्ण झाल्याशिवाय खाली ठेवत नाही हेच त्याचे यश आहे.

मो. ९८२०६४८८७७

☆

प्रभुतरुण आश्रयदाते

१) सौ. विमल व श्री. माधव नायक,	२२) कै. कमलिनी रमाकांत प्रधान
२) सौ. नलिनी व श्री. रविंद्र रामराव मानकर,	२३) कै. नटवर्य शरद श्रीकृष्णनाथ गणपतराव दळवी
३) सौ. अनामिका बी. ए. एल.एल.बी.	२४) आद्य मराठी लघुलिपीकार कै. भुजंगराव रामचंद्र मानकर
४) कै. नटवर्य नारायण रामराव झावबा	२५) कै. वामन मोरेश्वर प्रभाकर
५) कै. सौ. मोतिराम विनायक जयकर	२६) कै. चंद्रकांत नारायण विजयकर, कै. कुंजविहारी वाय. जी. तळपदे, कै. प्रविण चंद्रकांत नारायण, विजयकर, कै. वैभव कुंजविहारी वाय. जी. तळपदे यांच्या स्मरणार्थ एक हितचितक
६) आद्य संपादक कै. विष्णु कृष्ण कोठारे	२७) कै. डॉ. विद्याधर चंद्रकांत नारायण विजयकर यांच्या स्मरणार्थ हितचितक
७) कै. रावसाहेब चंद्रकांत बालमुकुंद वेलकर	२८) कै. पूर्णचंद्र केशरीनाथ राव व कै. सौ. शीला पूर्णचंद्र राव यांच्या स्मरणार्थ
८) कै. सौ. सुशीला यशवंतराव कीर्तिकर	२९) डॉ. राम गोविंदराव नवलकर
कै. सौ. सुशीला व श्री. मोरेश्वर वि. प्रधान	३०) सौ. शुभांगी राम नवलकर
९) सौ. मीरा व श्री. रविंद्र नानूजी दळवी	३१) सौ. रीटा आणि श्री. मंदार माधवराव नायक
१०) कै. सौ. शालाका (अरुणप्रभा) शैलकुमार श्रीकृष्णनाथ दळवी	३२) कै. सौ. विजया व श्री. प्रकाश माधव नायक या त्यांच्या आईवडिलांच्या स्मृत्यर्थ उन्मेष प्रकाश नायक
११) कै. श्रीमती चंपुबाई आणि कै. आनंदराव सुंदरजी धराधर	३३) सौ. वृंदा आणि श्री. शाम विनायक जयकर
१२) कै. सौ. रोहिणी (रत्नप्रभा) श्रीकर राणे	३४) कै. श्रीमती जयश्री आणि कै. श्री. जयवंत विश्वनाथ कीर्तिकर स्मृत्यर्थ श्री. उमेशचंद्र जयवंत कीर्तिकर
१३) सौ. निलीमा व श्री. सृजन केशवराव राणे	३५) कै. श्रीमती प्रतिमा आणि कै. श्री. धाकलेश्वर बाळाजी जयकर स्मृत्यर्थ सौ. सुप्रिया उमेश कीर्तिकर
१४) कै. श्रीमती रोझाबाई आणि कै. बाळाराम केरोबा नायक	
१५) कै. शरद विनायक कीर्तिकर यांच्या स्मरणार्थ अनामिक	
१६) कै. सौ. दिलीप रघुनंदन कोठारे	
१७) कै. श्रीमती कमलजा आनंदराव अजिंक्य	
१८) कै. दिवाळीबाई व कै. डॉ. वामनराव आनंदराव विजयकर	
१९) कै. विष्णुराज बाळाराम नायक	
२०) अॅड. सदाशिव आनंदराव धुरंधर	
२१) कु. कस्तूर मोठाबाई जयकर	

प्रभुतरुणास देणगी

* सौ. राधिका (उज्ज्वल) योगेन्द्र अजिंक्य यांजकडून त्यांच्या आई कुंदा आणि वडील श्री प्रताप मोतीराम वेलकर यांच्या स्मरणार्थ रु. ५००१/-

देणगीदाराचे आभार.

चुकीची दुरुस्ती:- मागील अंकात सौ. पूनम आणि श्री. माधव कुर्डेकर यांच्याकडील देणगी रु. ५००१/- अशी वाचावी.

अभिनंदन

* कलाश्रमतर्फे अभियान सन्मान सोहळ्यात लेखक/दिग्दर्शक केदार शिंदे यांच्या हस्ते 'कुटुंबसखी' प्रमुख सौ. रश्मा विजयकर यांना रोख रक्कम आणि सन्मानपत्र देऊन आठवा अव्वल पुरस्कार बहाल करण्यात आला.

* कैवल्यधाम (लोणावळा) येथे २०२४ साली होणाऱ्या शताब्दीवर्षानिमित्त वस्तुसंग्रहालय उभारण्याचे काम श्री. सौल. राजन जयकर यांच्यावर सोपविण्यात आले आहे. तसेच दि. ३१/५/२३ रोजी ताजमहाल पॅलेस अॅण्ड टॉवर्स येथे त्यांचे 'बुई द पीपल अॅण्ड अवर कॉन्स्ट्रिक्शन्स' या विषयावर व्याख्यान झाले.

* डॉ. सुमन नवलकर यांच्या 'एकलव्य आणि अर्जुन' कथेला वयम् मासिक, शुक्ल परिवार आणि अल्पारंभ ए. अॅण्ड का. फाऊंडेशन नाशिकतर्फे आयोजित कथास्पर्धेत

सर्वोत्कृष्ट कथेचे पारितोषिक प्राप्त झाले. तसेच त्यांचे सुपुत्र श्री. सुमीत नवलकर यांची 'टाइम लूप' ही विज्ञान कादंबरी वेबसाईटवर (अॅमेझॉन, फ्लिपकार्ट आणि पब्लिशर्स वेबसाईट) नव्याने उपलब्ध करण्यात आली. त्यांचे हे चौदावे पुस्तक आहे.

* भारतीय विद्यापीठ, खारघर येथे झालेल्या पदवीदान समारंभाचे प्रमुख पाहुणे होते श्री बाॅबी विजयकर.

* १८/६/२३ च्या 'म. टाइम्स' मध्ये शिल्पा नवलकरांचे वाचन छंदावर मनोगत आले तर त्याच अंकात महेश कोठारे यांच्या 'डॅम कट' आत्मचरित्राचे परीक्षण प्रसिद्ध झाले.

* १८/६/२३ च्या 'लोकसत्ता'त आणि म.टा.त डॉ. जान्हवी राणे यांना मिळालेल्या मिसिस युनिव्हर्सल गोल्डन हार्ट' किताबाची त्यांच्या फोटोसह माहिती प्रसिद्ध झाली. सर्वांचे मनःपूर्वक अभिनंदन.

परीक्षेतील सुयश

बारावी (आयसीएसई)

कु. अश्विला विवेक सुभाष विजयकर ९४.२ टक्के

एस.एस.सी

श्री. कपिल श्रीनाथ जयकर ९१.४० टक्के

कु. आंचल शैलेश तळपदे ८२.८० टक्के

एच.एस.सी. (कॉमर्स)

कु. सिमरन आशीष देसाई

प्रभुतरुणाची डायरी

जनन

२६-५-२३ सौ. शुभा आणि श्री सन्मान संजय धुरंधर, कन्या, मीरा रोड

कुर्यात् बटोर्मगलम् ।

२१-५-२३ औम अभिजित नवलकर, सांताक्रूझ

नांदा सौख्यभरे

१५-५-२३ श्री. क्रिश राहुल वेलकर कु. हितेशी मुलानी (आं.ज्ञा.)

३-६-२३ कु. सायली मिलींद धराधर श्री. देवापीश डे (आं.ज्ञा.)

विवाह मणिक महोत्सव

२५-१२-२२ श्री. सुदीप भोलानाथ कोठारे कु. अमिता रामचंद्र तळपदे

विवाह सुवर्ण महोत्सव

३-६-२३ श्री. राजन पुष्पसेन राणे कु. सुचेता सुकुमार दासगुप्ता

मरण

१२-५-२३ श्री. उल्हास वामनराव विजयकर,

वय ७३,

सांताक्रूझ

२७-५-२३ श्रीम. विजयश्री आनंदकुमार नवलकर,

वय ९१,

खार (प.)

३०-५-२३ सौ. दीपश्री दीपक विजयकर,

वय ७०,

नवरोजी स्ट्रीट, गिरगाव

३१-५-२३ श्री. सुदाम अरविंद अजिंक्य,

वय ६६,

सांताक्रूझ

३१-५-२३ श्रीम. जयश्री सुभाष राव,

वय ८७,

विरार

३१-५-२३ श्रीम. मंदा सुरेन्द्र कोठारे,

वय ८७,

सांताक्रूझ (प.)

११-६-२३ श्रीम. अर्चना दीपक राव,

वय ७४,

ठाणे

१७-६-२३ डॉ. कुमारी विमल एस नवलकर

वय १०२

सांताक्रूझ

९५.१७ टक्के (तिच्या महाविद्यालयातून पहिली) श्री. नितेश राजशेखर राणे ८४.३३ टक्के कु. रितीका राहुल जयकर ७६.१७ टक्के एच.एस.सी. (सायन्स) कु. आधिशान निकोलाय कीर्तिकर ७९.५० टक्के

बी. ए. (इंटरनॅशनल हॉस्पिटॅलिटी अॅण्ड टूरिझम मॅनेजमेंट) क्वीन मार्गरेट युनिव्हर्सिटी, यु.के. श्री राज सूर्यसेन देसाई एम.ए. (सायकॉलॉजी) मुंबई विद्यापीठ

कु. आदिती सचिन विजयकर एम्. टेक. (एन्व्हायरनमेंट इंजिनियरिंग) बीआयआयएस, पिलानी विद्यापीठ सौ. कृपाली हेमंत वहाळकर (कै. सुभाष वामनराव विजयकर यांची कन्या) सीजीपीए ७.८५

मास्टर्स इन लॅण्डस्केप आर्किटेक्चर (हॉवर्ड विद्यापीठ) श्री. अभिषेक अलर्क देसाई एचएसएनसी (मुंबई विद्यापीठ) (एन्टरटेमेंट, मीडिया अॅण्ड अॅड्स) अनुष्का अद्वैत वैद्य, 'ए' ग्रेड एससीपीए ८.०० एम.बी.ए. श्री. राहुल बालम त्रिलोकेकर सीजीपीए ६.६८

*

*

प्रतिक्रिया

जून अंकाची पीडीएफ पाठविल्याबद्दल आभार. जमल्यास जुलै, ऑगस्ट, सप्टेंबरचे अंक त्या त्यावेळी पाठविल्यास वाचावयास मिळतील. संपादकीय व आईसफूटची गाडी या लेखामुळे मनोसक्त बालपणीच्या आठवणीत विहरून गेले. नंदकुमार विजयकरांची लेखनशैली मिशिकल असल्यामुळे त्यांचा लेख पुनः प्रत्ययाचा आनंद देऊन गेला. अतिशय आनंदाची गोष्ट म्हणजे 'स्फूर्ती'च्या प्रकाशनाच्या सोहळ्याचा वृत्तांत!

-वृंदा जयकर

(पान ५ कॉलम ४ वरून)

असे रात्री उशीरापर्यंत.

साधारण ऑगस्ट ते नोव्हेंबर भरपूर पतंग उडवायचो आम्ही. अगदी कचऱ्यातून काचा जमा करून त्या कुटून बारीक करून खळ बनवून त्यात त्या काचा टाकून मांज्याला धार लावण्यापासून सर्व उद्योग केले आम्ही.

क्रिकेट, कॅरम, टेबल टेनिस हे तर आमचे जीव की प्राण.

त्यातल्यात्यात राणेवाडीतील क्रिकेटवर लिहिण्यास एक संपूर्ण लेखपण कमी पडेल.

अजून चिक्कार खेळ खेळायचो आम्ही. लिहिण्यास खूप आहे. परंतु मनास आवर घालून इथेच ह्या लेखाचा समारोप करतो.

भेटू परत कधीतरी खास राणेवाडीतील क्रिकेटबद्दलच्या आठवणी जाग्या करायला.

मो. ९८२०८४८४५६

हे मासिक मुद्रक, प्रकाशक श्रीमती सुहासिनी कीर्तिकर यांनी मालक बोर्ड ऑफ कंट्रोल प्रभुतरुण करिता मे. स्नेहेश प्रिंटर्स, ३२०-अ, शाह अॅड नाहर इंडस्ट्रीयल इस्टेट, अ-१, धनराज मिल कंपाऊंड, सीताराम जाधव मार्ग, लोअर परेल, मुंबई-४०००१३ येथे छापून पारिजात बी-३, युनियन बँक एम्प्लॉईज को-ऑप. हौ. सोसायटी, पटेल इस्टेट, जोगेश्वरी (प.), मुंबई-४००१०२ येथे प्रकाशित केले.

संपादक: श्रीमती सुहासिनी कीर्तिकर

RNI NO. 14613/67